

**KENT YOKSULLARININ GÜNDELİK YAŞAMINDA MEDYA:
“Medya Ne Ki ... Her Şey Yalan!”**

*Hakan ERGÜL, Emre GÖKALP, İncilay CANGÖZ, İletişim Yayıncılık,
İstanbul 2012, 216 s., ISBN 978-975-05-1075-5.*

Yeşim ÇELİK¹

“Yoksulların Günlük Yaşamında Medya: Eskişehir Bağlamında Bir Alan Araştırması” başlıklı TÜBİTAK projesi temel alınarak hazırlanan “Kent Yoksullarının Günlük Yaşamında Medya” adlı kitap, kent merkezinde yaşayan yoksulların medya kullanım

¹Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Antalya - TÜRKİYE
E-posta: yesimcelik@akdeniz.edu.tr

alışkanlıklarının ve aile üyelerinin yaşamlarında medyanın nasıl işlevler üstlendiğinin incelenmesine odaklanmaktadır. Hakan Ergül, Emre Gökalg ve İncilay Cangöz tarafından kaleme alınan çalışmada teknolojik belirlenimci bir analizden uzak durularak geleneksel medya ve yeni medya platformları aracılığıyla sunulan iletilerin anlamlandırılması toplumsal cinsiyet, eğitim, etnisite, politik eğilim ve aile ilişkileri ekseninde analiz edilmektedir. Etnografik alan araştırması kapsamında Eskişehir'in kent merkezinde yer alan Yıldıztepe ve Gültepe mahallerindeki yoksul haneler incelemeye dahil edilmiştir. Bu kapsamda 208 hanede toplam 546 kişiye anket uygulanmıştır. Bunun yanısıra, katılımlı gözlemlerden, saha notlarından, hane üyeleriyle derinlemesine görüşmelerden ve hanedeki resmi tamamladığı düşünülen materyallerden (fotoğraflar, krokiler, araştırma günlükleri vb.) yararlanılmıştır. Araştırmanın yürütüldüğü 18 aylık sürede iki yoksul mahallede gerçekleştirilen anketler yoluyla sosyo-demografik özellikler ile ilgili veri elde edilerek iletişim araçlarına sahiplik düzeyi, en çok tercih edilen iletişim kanalları ve medya içerikleri ortaya konulmuştur. Katılımlı gözlem ve görüşmeler sonucunda elde edilen verileri doğrudan çalışma sürecinde içinde yer almayan iki dış okur da incelemiştir.

İzleyici etnografisi yöntemini kullanılan çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırma kapsamında görüşülen bireylerin hane ortamında yoksulluğu nasıl deneyimledikleri nicel ve nitel verilerden hareketle irdelenmektedir. Bu çerçevede yoksulların yaşama ve çalışma koşulları, yoksul hanelerdeki bireylerin kendi koşullarını ve yoksulluğu tarif etme biçimleri üzerinde durulduktan sonra televizyon programları ekseninde yoksulluğun medyada temsili ve yoksul bireylerin medyadaki yoksulluğa dair temsilleri nasıl anlamlandırdıkları analiz edilmektedir. Araştırma bulgularında anaakım medyada yoksulluğu ortaya çıkartan ve yeniden üreten ekonomik ve politik faktörlerin göz ardı edildiğine ve yoksulluğun bireysel öykülere indirgenerek kişiselleştirildiğine işaret edilmektedir (s. 193). Saha çalışmasına katılan yoksul bireylerin kendilerine dair yeniden üretilen egemen söylemi önemli ölçüde paylaştıkları, yoksul bireylerin değerlendirmeleri ile medyada yoksulluğa dair hakim söylemlerin eklemlendiği ve bireylerin kendilerine ilişkin değerlendirmelerinde anaakım medya dolayımıyla yeniden üretilen yoksulluğa ve yoksullara dair egemen temsillerin belirleyici rol

oynadığı vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, yoksul bireylerin ana akım medyanın yoksulluğa ve yoksullara ilişkin hâkim söylemini eleştirdiklerine de işaret edilmektedir. Bu bağlamda, yoksulluk ortak paydasının türdeş bir değerlendirmeyi beraberinde getirmediğinin altı çizilerek siyasi ve etnik kimliğin önemli ölçüde belirleyici olduğu ifade edilmektedir (s. 194). Ancak bu eleştirel yaklaşımın televizyon izleme pratiğini değiştirmedikçe ve genel beğeniye hitap eden yüksek izlenme oranına sahip programların ilgiyle izlendiğine de dikkat çekilmektedir. Bu bölümde televizyon izleme pratikleri yanı sıra cep telefonu kullanımıyla ilgili de önemli verilere değinilmektedir. Bu çerçevede, haberleşmek ve anlık olarak ortaya çıkan iş olanakları (yapı işçiliği, hamallık vb.) konusunda bilgi edinmek için cep telefonunun yoğun olarak kullanılmasına rağmen cep telefonu ile “düzenli ‘konuşmak’ için gereken kontör bedelini sürekli ödemenin mümkün olmadığı”nın ve yoksulluğun “sürekli bir kontörsüzlük hali olarak tezahür ettiği”nin altı çizilmektedir (s. 65-67). Bununla birlikte, sürekli bir kontörsüzlük hali söz konusu olsa da yoksul hanelerde cep telefonu sahiplik oranının yüksek olduğuna dikkat çekilmektedir.

İkinci bölümde geleneksel ve yeni medyanın yoksulların gündelik yaşamlarında ne tür işlevler üstlendiğine ve aile üyelerinin farklı medya içeriklerini nasıl anlamlandırdığına odaklanılmaktadır. Bu çerçevede, yoksul hanelerde televizyonun hane içindeki konumlanışına ve bu araca atfedilen öneme dikkat çekilmektedir. Ev içi etkinliklerin fonunda ya da merkezinde yer aldığına işaret edilen televizyon, “eğlencenin, haberin, yakın ve uzak dünyaya ilişkin bilginin, fantastik olanla iletişime geçmenin temel kaynağı” olarak nitelendirilmektedir (s. 198-199). Televizyon izleme ediminin aile bağlarını zayıflattığı yönündeki argümanlara karşılık araştırma bulgularında televizyonun “aile bireylerinin iletişimleri göz önünde bulundurulduğunda diyalogu zayıflatıcı değil tersine güçlendirici bir etkiye sahip olduğu”na ve “yalnızca televizyon karşısında yapılan sohbetler ve aile üyelerini çevresinde toplayan materyal varlığıyla değil gün boyu hane içinde süren diyaloglar için de eşsiz bir ortak referans ve içerik kaynağı durumunda” olduğuna işaret edilmektedir (s. 77). Yoksul hanelerde bireylerin televizyona atfettiği önem fazla olduğu için çalışmada televizyon izleme pratikleri ile detaylı verilere yer verilmektedir. Buna karşın, yoksul hanelerde çok fazla tercih edilmediği için radyo dinleme pratiklerine ilişkin veriler çalışmada yer

almamaktadır. Bunun yanı sıra, saha çalışmasına katılan bireyler açısından televizyon vazgeçilemez bir araç konumunda olsa da gazetenin yokluğunun önemli bir yoksunluk olarak algılanmadığının altı çizilmektedir (s. 101). Gazete okuma, telefonla haberleşme, e-posta gönderme, iş ilanlarını takip etme, film izleme/satın alma, müzik dinleme/album satın alma, oyun oynama gibi etkinliklerin çok daha düşük bir maliyetle gerçekleştirilmesini mümkün kıldığı için bireylerin interneti “yoksul olmalarına ‘karşın’ değil neredeyse yoksul oldukları ‘için’ edindikleri” vurgulanmaktadır (s. 130, 201). Araştırma bulgularında televizyon ve internet kullanımını arasındaki farklılığa da dikkat çekilmektedir. İnternetin televizyon gibi kolektif olarak tüketilmediği ve televizyonun “aynı çatı altındaki özel/mahrem alanın -kısaca hanenin- kuruluşunda ve aile üyelerinin ev içinde sosyalleşmesinde, internet[in] ise bireyin özel alandan kamusal alana çıkışında etkin işlevler üstlendiği” belirtilmektedir (s. 200). Bu bölümde yoksul bireylerin etnik kökene, mezhebe, politik görüşlerine dayalı ve toplumsal cinsiyet temelli farklılıkları ile medya tüketimi arasındaki ilişki de tartışılmaktadır. Ana akım medyanın ortak bir eksen yarattığına dikkat çekilerek çalışma kapsamında görüşme yapılan yoksul bireylerin “kendilerini tarif ederken kullandıkları farklı etnik, mezhepsel, politik kimlik tanımları[nın], farklılıkları aynı potada eriten ana akım medyanın baskınlığı karşısında önemsizleşebildiği”ne işaret edilmektedir (s. 104, 116). Etnik kökene ve mezhebe dayalı, politik ve toplumsal cinsiyet temelli farklılıklara karşın özellikle televizyon ve gazete tüketimi söz konusu olduğunda yoksul hanelerin farklılıklardan çok benzerlikler sergilediği ifade edilmektedir (103-104). Bununla birlikte, etnik kökene ve mezhebe dayalı farklılıkların medya tüketimine kanal ya da gazete tercihlerinden çok medya içeriklerinin tüketimi ekseninde yansıdığı vurgulanmaktadır (s. 117, 119). Anket verilerine tezat olarak katılımlı gözlemlerde mezhepsel ve etnik farklılıkların gündelik yaşamda önemli bir rol oynadığına işaret edilmektedir.

Üçüncü bölümde toplumsal cinsiyet temelli farklılıkların medya tüketimine nasıl yansıdığına odaklanılmaktadır. Bu kapsamda erkeklerin haberleri ve tartışma programlarını izlemeyi tercih ettiğine, haber izleme pratiğini bir iktidar alanı olarak değerlendirdiğine ve bu pratiği eril kimliğin kurucu ve tamamlayıcı bileşeni olarak algıladığına işaret edilmektedir (s. 150, 155, 203). Bunun yanı sıra, babaların haber

ve tartışma programlarını tercih etmesine karşılık annelerin ve çocukların fantastik olanı (diziler, kurmaca program içerikleri, filmler vb.) tercih ettiğinin altı çizilmektedir. Yoksul kadınların perspektifinden gerçek yaşamı yansıttığına inanılan dizilerin “yoksul hanelerin renksizliğini telafi etme ve ağır yaşam koşullarını eğlence ile çekilebilir hale getirme işlevine sahip” olduğu vurgulanmaktadır (s. 162). Bu kapsamda, “anne ve kız çocuklarının dizilerde sunulan fantastik dünyalarla ve aktörlerle geçtikleri sahici iletişim, yaşananlara verdikleri samimi tepkiler ve olaylar karşısındaki gerçekçi şaşkınlıkları[nın], dizilerin yoksul hanelerde televizyon ekranında kalmaması”na ve gündelik yaşama yansımalarına işaret ettiği belirtilmektedir (s. 88). Ayrıca yoksul hanelerde kadınlar ve erkekler arasında sadece televizyon izleme pratiği açısından değil gazete okuma edimi açısından da farklılıklar olduğu ifade edilmektedir. Gazete okuma edimi açısından kadın ile erkeğin temel olarak farklılaştığı boyutun spor ile siyaset konulu haberler olduğu, kadınların hiç spor haberi okumadığı ve siyasi haberlere ilgilerinin az olduğu belirtilmektedir (s. 157). Araştırmada sadece yetişkinlerin değil çocukların da medya izleme pratiklerine ilişkin değerlendirmelere yer verilmektedir. Küçük yaşta kız çocuklarının toplumsal cinsiyetlerini kurmada çizgi film karakterlerinin önemli bir rol oynadığı, buna karşın ergen kız çocuklar için çizgi film izlemenin yerini dizi izleme pratiğinin aldığı ifade edilmektedir (s. 185, 187). Kız çocuklarının kendi bedeninin inşasının “güzellik” olgusu ekseninde şekillendiğine ve medyanın söylemleri doğrultusunda biçimlendiğine işaret edilmektedir (s. 188). Derinlemesine görüşmelerde ve internet kafelerdeki katılımlı gözlemlerde erkek çocukların dijital oyunlarla özellikle de savaş, macera, strateji oyunları, araba yarışları ve sanal futbol maçları ile ilgilendikleri, oyun oynarken sadece eğlenmedikleri aynı zamanda toplumsal cinsiyetlerinin sağlamasını yaptıkları da vurgulanmaktadır (s. 184, 185). Bu bağlamda, medya metinlerinin alımlanmasında toplumsal cinsiyetin önemli bir parametre olduğunun altı çizilmektedir.

Dördüncü bölümde araştırma bulguları yoksulların yoksulluk algısı ve medyada yoksulluğun temsili, hanenin kuruluşunda medyanın rolü ve medya dolayısıyla sunulan iletilerin anlamlandırılmasında toplumsal cinsiyetbaşlıkları altında tartışılmaktadır. Çalışmada “yoksulların günlük yaşamlarına standartlaşmış ölçütler üzerinden bakanların

kuşbakışı tarif ettikleri ‘acil ihtiyaçlar’ ile yoksulların günlük yaşamlarında yokluğunu tahammül edilemez buldukları arasındaki fark” vurgulanmaktadır (s. 13). Bu noktada yoksulların gündelik yaşamlarına standartlaşmış ölçütler üzerinden bakanların perspektifinden acil ihtiyaçlar listesinde yer almayan geleneksel medya ve yeni medya platformlarına yoksulların atfettikleri önemin altı çizilmektedir. Ev içi etkinliklerin fonunda ya da merkezinde yer alan medyanın hane içinde süren diyaloglar için ortak referans ve içerik kaynağı durumunda olduğu vurgulanmaktadır. Yoksul hanelerdeki bireylerin medyanın kadınlara ve erkeklere ilişkin hakim söylemini önemli oranda içselleştirerek cinsiyet kalıplarını yeniden ürettiğine işaret edilmektedir.

Türkiye’de yoksulluğun yaygınlaşma nedenlerine, yoksulluğu azaltma stratejilerine, bireylerin yoksullukla baş etme stratejilerine odaklanan çok sayıda araştırma yürütülmüş olsa da yoksul bireylerin etnik kökene, mezhebe, politik görüşlerine, toplumsal cinsiyete ve yaşa dayalı farklılıklarını göz önüne alarak medya metinlerini alımlamalarını analiz edensizirli sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye’de izleyici etnografisinin ilk örneklerinden biri olan “Kent Yoksullarının Gündelik Yaşamında Medya” adlı kitap, yoksul hanelerde medya izleme pratiğini, yoksul bireylerin medya metinlerini alımlama ve medya dolayısıyla kurdukları iletişim pratiğini nicel ve nitel veri toplama tekniklerininbirarada kullanıldığı çoklu yöntem yaklaşımı çerçevesinde çözümleyerek akademik bilgi birikimine önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu çalışmanın daha sonraki basımları için birinci bölümde yer alan cep telefonu ile ilgili alt bölümün yoksul bireylerin farklı iletişim araçlarına yükledikleri anlamın irdelenmesine odaklanan “Yoksulun Hanesinde Medya” başlıklı ikinci bölümde yer almasının kitabın bütünlüğü açısından daha uygun olacağı önerisinde bulunulabilir. Ele aldığı konuyu kapsamlı bir şekilde analiz eden bu çalışmayı Türkiye’de medya ve yoksulluk ilişkisini irdelenecek olan daha sonraki araştırmalarda başvurulacak temel referans kaynaklardan biri olarak değerlendirmek mümkündür.